

Marin ČURKOVIĆ
Zavičajni muzej Benkovac
Obitelji Benković 6
23420 Benkovac
marincurkovic@net.hr

**UDK: 904(497,5)“652” : 738
738.8.032.78(497.5)**

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 3. prosinca 2008.
Received:

TEGULE S PEČATOM IZ ZAVIČAJNOG MUZEJA BENKOVAC

TEGULAE WITH STAMPS FROM THE REGIONAL MUSEUM IN BENKOVAC

Apstrakt

U tekstu se obrađuju tegule s pečatom iz Zavičajnog muzeja Benkovac, koje su pronađene na širem benkovačkom području. Tegule su otkrivene na 9 arheoloških lokaliteta. Iz kataloškog i statističkog pregleda proizlazi da većina nalaza potječe iz sjevernojadranskih radionica, i to s područja delte rijeke Pad i Akvileje. U većoj količini zastupljene su i tegule s vojnim pečatima VIII. legije. Također su nađena i 3 pečata dosad nepoznata na

Abstract

Tegulae with stamps from the Regional Museum in Benkovac found at the wider area of Benkovac are analyzed in this article. They were found at nine archaeological sites. Catalogue and statistical review show that most of the finds originate from northern Adriatic-the region of the Po Delta and Aquileia. Tegulae with military stamps of Legio VIII are also quite numerous. Three stamps that have not been known previously at the eastern Adriatic coast

istočnojadranskoj obali. Svi ovi obrađeni predmeti ukazuju na intenzivne trgovačke veze sjeverne Dalmacije sa sjevernojadranskim prostorom.

Ključne riječi: Benkovac, pečat, tegula, radionica

were also found. All analyzed finds point to intensive trade connections between northern Dalmatia and the northern Adriatic region.

Keywords: Benkovac, stamp, tegula, workshop

Tegule su jedan od najčešćih arheoloških nalaza koji se otkrivaju tijekom radova na ostacima rimskodobne arhitekture u gradovima ili na rustičnim lokalitetima u ageru. Upotrebljavane su kao građevinski materijal koji se primarno koristi u gradnji krovova, ali se često upotrebljavaju i u druge svrhe, za izgradnju kanala, u podnicama gdje služe za ravnanje terena te kao građevni element za gradnju grobnica (grobnice pod tegulama). Nisu pouzdan datacijski materijal jer su dosta trajne i često su nađene u sekundarnoj upotrebi.¹

Benkovački prostor poznat je po brojnim arheološkim lokalitetima i nalazima.² Tu se nalaze mnogi značajni arheološki lokaliteti (Podgrađe – *Asseria*, Nadin – *Nedinum*, Karin – *Corinium*). Osnivanjem Zavičajnog muzeja Benkovac pristupilo se prikupljanju i zaštiti arheološke građe.³ Muzej posjeduje preko 5000 arheoloških predmeta koji do danas nisu stručno obrađeni ni objavljeni.⁴

U depou Zavičajnog muzeja Benkovac (stari fond) čuva se 27 ulomaka

Tegulae are one of the most common archaeological finds discovered when excavating Roman architectural remains in towns or at rural sites in countryside. They were used as building material for roofs, but they could also serve for other purposes, such as tiling of canals, or for flooring to level the terrain, or as building material for tombs (tombs covered with tegulae). They are not reliable material for datation because they are long-lasting and are often found in secondary use.¹

The Benkovac region is famous for many archaeological sites (Podgrađe – *Asseria*, Nadin – *Nedinum*, Karin – *Corinium*) and numerous finds.² Foundation of the Regional Museum in Benkovac marked the beginning of collecting and protecting archaeological material.³ There are over 5000 archaeological objects in the museum's holdings that have not been analyzed scientifically or published.⁴

Twenty seven fragments of stamped tegulae are kept in the depot of the Regional

¹ J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

² Š. BATOVIĆ, 2004, 75.

³ Muzej je osnovan 1984.g. pod Narodnim sveučilištem Benkovac, da bi 2008. g. započeo djelovanje kao samostalna ustanova.

⁴ Za vrijeme Domovinskog rata nestaje velik broj arheološke građe kao i kompletna dokumentacija.

¹ J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

² Š. BATOVIĆ, 2004, 75.

³ The museum was founded in 1984 within Open University of Benkovac, and it became an independent institution in 2008.

⁴ Great number of archaeological finds and complete documentation have gone missing after the Croatian War of Independence.

tegula s pečatima.⁵ Svi ulomci, osim jednog, imaju podatke o mjestu nalaska, dok su neki i inventirani u stare knjige inventara muzeja.⁶ Uglavnom se radi o tegulama koje su pronađene pri obilasku terena, prikupljanjem površinskih nalaza na terenu ili dobivene darivanjem, ali s poznatim mjestom nalaska. Tegule su nađene na lokalitetima koji se nalaze na širem benkovačkom području. Lokaliteti s kojih dolazi materijal nisu sustavno istraživani već su poznati na temelju brojne arheološke građe koja je prikupljena površinskim pregledom ili slučajnim nalascima mještana te je tako evidentirana kao arheološki lokalitet. Istraživanja su provedena na lokalitetima Buković – Velešovo,⁷ Benkovac – Glogovac,⁸ Nadin (*Nedinum*)⁹ i Podgrađe (*Asseria*)¹⁰ u kojem istraživanja i danas traju. Do sada se jako mali broj autora bavio problematikom tegula s pečatima na prostoru antičke Liburnije,¹¹ a pogotovo na prostoru benkovačkog kraja, dok je na prostoru Istre i srednje Dalmacije

Museum in Benkovac (old holdings).⁵ The findspot is known for almost all fragments (except one), and some of them were described in the old inventory books.⁶ Most of them were found during field surveys or when collecting surface finds, and some of them were acquired as gifts, but with known origin. Tegulae were found at the wider Benkovac region at the sites that were not excavated systematically but they gave numerous surface finds or stray finds which revealed them as archaeological sites. Archaeological excavations were undertaken at the following sites: Buković – Velešovo,⁷ Benkovac – Glogovac,⁸ Nadin (*Nedinum*),⁹ and Podgrađe (*Asseria*)¹⁰ where excavations are still under way. Few authors wrote about tegulae with stamps in the ancient Liburnia region,¹¹ especially in the Benkovac region, whereas more authors treated this topic in Istria and central Dalmatia.¹²

⁵ Radi se o tegulama koje su se našle u muzeju nakon revizije koja je obavljena 2008. g. na temelju sačuvane građe.

⁶ Knjige inventara su nestale za vrijeme Domovinskog rata, tako da osim mjesta nalaska informacije o okolnostima nalaza nisu poznate.

⁷ S. GLUŠČEVIĆ, 1985, 21.

⁸ S. GLUŠČEVIĆ, 1986, 45.

⁹ Š. BATOVIĆ – J. CHAPMAN, 1987, 141.

¹⁰ I. FADIĆ, 2003; I. FADIĆ, 2006, 297-299.

¹¹ G. BERSA, 1903, 148; R. MATIJAŠIĆ, 1989, 61; H. LIEBL – W. WILBERG, 2006, 244.

⁵ These tegulae were found in the museum after the revisory analysis in 2008.

⁶ Inventory books have gone missing during the Croatian War of Independence, so that, besides the findspot the exact information about the circumstances of discovery are not known.

⁷ S. GLUŠČEVIĆ, 1985, 21.

⁸ S. GLUŠČEVIĆ, 1986, 45.

⁹ Š. BATOVIĆ – J. CHAPMAN, 1987, 141.

¹⁰ I. FADIĆ, 2003; I. FADIĆ, 2006, 297-299.

¹¹ G. BERSA, 1903, 148; R. MATIJAŠIĆ, 1989, 61; H. LIEBL – W. WILBERG, 2006, 244.

¹² F. BULIĆ, 1901, 198, 207; F. BULIĆ, 1910, 140; M. ABRAMIĆ, 1927, 130; T. BOLTIN, 1976, 225; R. MATIJAŠIĆ, 1985, 287; R. MATIJAŠIĆ, 1987, 161; A. ŠKEGRO, 1991, 221; M. KATIĆ, 1994, 209; R. MATIJAŠIĆ, 1995, 38; S. BOŽEK, 2000, 511; J. MARDEŠIĆ, 2006, 99; R. DODIG, 2007, 143; I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 81; A. BABIĆ, 2008, 200.

zabilježen veći broj autora koji su se bavili ovom tematikom.¹²

Među tegulama iz depoa Zavičajnog muzeja Benkovac, najbrojnije su varijante pečata PANSIANA (13 kom. – kat. br. 1-2, 5-9, 12-13, 15-16, 26-27), zatim LEG VIII AVG (7 kom. – kat. br. 17-23), SOLONAS/ATE (2 kom. – kat. br. 3-4), AF (kat. br. 14), C PR CAS (kat. br. 10), C ARATRI (kat. br. 11), VIBIENI P P (kat. br. 25) te jedan ulomak pečata samo sa sačuvanim slovom E (kat. br. 24) koji je teško odrediti.

Pečati sjevernojadranskih radionica

Opekarski obrt u 1. stoljeću cvate na obalama sjevernog Jadrana zahvaljujući obilnim ležištima gline, kvalitetne materije za opekarsku proizvodnju.

Do danas su evidentirane mnoge sjevernojadranske radionice, a dio njih je razvio široku distribuciju proizvoda.¹³ Među ovim radionicama najčešće su zastupljene: PANSIANA, SOLONAS, FAESONIA i Q CLODI AMBROSI. U depou muzeja u Benkovcu zastupljene su sve varijante osim Q CLODI AMBROSI. Ipak, najčešća od njih je PANSIANA s 13 pečata koja čini skoro polovicu od ukupnog broja pečata u Zavičajnom muzeju Benkovac, oko 48%.

¹² F. BULIĆ, 1901, 198, 207; F. BULIĆ, 1910, 140; M. ABRAMIĆ, 1927, 130; T. BOLTIN, 1976, 225; R. MATIJAŠIĆ, 1985, 287; R. MATIJAŠIĆ, 1987, 161; A. ŠKEGRO, 1991, 221; M. KATIĆ, 1994, 209; R. MATIJAŠIĆ, 1995, 38; S. BOŽEK, 2000, 511; J. MARDEŠIĆ, 2006, 99; R. DODIG, 2007, 143; I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 81; A. BABIĆ, 2008, 200.

¹³ A. ŠKEGRO, 1999, 289.

Among the tegulae from the holdings of the Regional Museum in Benkovac, the most numerous varieties of the stamps are: PANSIANA (13 specimens – cat. nos. 1-2, 5-9, 12-13, 15-16, 26-27), then LEG VIII AVG (7 specimens – cat. nos. 17-23), SOLONAS/ATE (2 specimens – cat. nos. 3-4), AF (cat. no. 14), C PR CAS (cat. no. 10), C ARATRI (cat. no. 11), VIBIENI P P (cat. no. 25) and a fragment of a stamp with a single preserved letter – E (cat. no. 24), which is difficult to determine.

Northern Adriatic workshops' stamps

Tilemaking craft flourished in the 1st century on the northern Adriatic coast thanks to abundant clay deposits which made a quality material for the production of bricks and tiles.

Many northern Adriatic workshops have been recorded, and some of them had quite widespread distribution of the products such as PANSIANA, SOLONAS, FAESONIA and Q CLODI AMBROSI.¹³ All varieties except the latter can be found in the Benkovac Museum's holdings. Stamp PANSIANA appears most often, on 13 specimens, which makes almost half of the entire number of stamps on tegulae in the Regional Museum in Benkovac, around 48%.

Tegulae with PANSIANA stamp in different varieties are very common find in

¹³ A. ŠKEGRO, 1999, 289.

Tegule s pečatom PANSIANA u raznim varijantama iznimno se često susreću na jadranskom priobalju.¹⁴ Pretpostavlja se da se radionica nalazila južno od rijeke Pad,¹⁵ a izvozila je tegule u golemim količinama na prostore Picena, Istre i današnje Dalmacije o čemu svjedoči i većinska zastupljenost tegula s ovim pečatom u muzeju u Benkovcu. Proizvodi radionice PANSIANA mogu se kronološki najbolje definirati jer se nakon smrti vlasnika (*Vibius Pansa*, 43. g. pr Kr.) u pečatu javljaju imena imperatora u čije je vlasništvo prešla radionica.¹⁶

Pretpostavlja se da pečat PANSIANA bez ikakvih drugih atributa spada u vrijeme vladavine cara Augusta (27. g. pr Kr. – 14. g.) i njemu pripada pečat (kat. br. 26).¹⁷ Vremenu Tiberija (14. g. – 37. g.) pripadaju dva ulomka tegula s tim pečatom (kat. br. 7, 23).¹⁸ Tegula pod kat. br. 23 jako je zanimljiva zbog toga što se na njoj, sekundarno urezuje *ascia* i jednim djelom uništava pečat. To je dokaz o sekundarnoj upotrebi tegule, vjerojatno kao jedne od poklopnica groba koji je vlasnik ili netko od pokojnikove obitelji želio zaštititi od oskvrnuća stavljajući ga pod zaštitu *ascije* - *sub ascia dedicavit*.¹⁹ To je primjer jako

the Adriatic coastal region.¹⁴ The workshop was probably located south of the Po river,¹⁵ and it exported tegulae in great quantities to Picenum, Istria, and present day Dalmatia region which is confirmed by a great number of tegulae of this type in the Benkovac Museum. Products of the PANSIANA workshop can be easily chronologically determined because after the death of the workshop's owner (*Vibius Pansa*, 43 BC) the stamp was changed and new owner's name was added – that of the emperor.¹⁶

The stamp PANSIANA without any attributes is believed to belong to Augustus' era (27 BC – 14 AD) (cat. no. 26).¹⁷ Two fragments of tegulae with these stamps belong to the period of Tiberius' reign (14 – 37) (cat. nos. 7, 23).¹⁸ Tegula with cat. no. 16 is very interesting because an *ascia* was incised subsequently, destroying a part of the stamp. This is a proof of secondary use of tegula, probably as a covering plate of a grave which was supposed to be protected against violation by the owner or a member of the deceased person's family with an act of placing him under the protection of *ascia* (*sub ascia dedicavit*).¹⁹ This is an example

¹⁴ F. BULIĆ, 1901, 198, 207; F. BULIĆ, 1910; M. ABRAMIĆ, 1927, 130; R. MATIJAŠIĆ, 1985, 287; R. MATIJAŠIĆ, 1987, 161; R. MATIJAŠIĆ, 1989, 61; R. MATIJAŠIĆ, 1995; J. MARDEŠIĆ, 2006, 99; I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 81.

¹⁵ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 63.

¹⁶ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 63.

¹⁷ J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

¹⁸ J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

¹⁹ B. GABRIČEVIĆ, 1959, 299.

¹⁴ F. BULIĆ, 1901, 198, 207; F. BULIĆ, 1910; M. ABRAMIĆ, 1927, 130; R. MATIJAŠIĆ, 1985, 287; R. MATIJAŠIĆ, 1987, 161; R. MATIJAŠIĆ, 1989, 61; R. MATIJAŠIĆ, 1995; J. MARDEŠIĆ, 2006, 99; I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 81.

¹⁵ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 63.

¹⁶ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 63.

¹⁷ J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

¹⁸ J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

¹⁹ B. GABRIČEVIĆ, 1959, 299.

široke upotrebe tegula u raznim građevinskim zahvatima u gradovima, jednako kao i građevnog materijala za grobove. Jedna tegula (kat. br. 9) pripada vremenu cara Klaudija (41. g. – 54. g.).²⁰ Ostali ulomci tegula s pečatom PANSIANA, njih 9 (kat. br. 1-2, 5-6, 8, 12-13, 15 i 27) spadaju u grupu tipološki neodredivih pečata PANSIANA²¹ zbog svoje oštećenosti. Tegule s pečatom PANSIANA nađene su na osam od devet ovdje obrađenih arheoloških lokaliteta. Nije evidentirana u Nadinu (*Nedinum*) što ne znači da je tu nije bilo, već to samo govori o jako slabom stupnju istraženosti lokaliteta na benkovačkom području.

Od ostalih sjevernojadranskih radionica zabilježen je pečat SOLONAS ili SOLONATE,²² potvrđen na dva primjerka (kat. br. 3-4) samo s jednog lokaliteta Brgud – Čikule. *Solonates* su jedna od autohtonih *civitates* koje Plinije spominje među municipijima VIII. regije, današnje Emilije, te se pretpostavlja da pečat predstavlja ime te etničke zajednice. S obzirom na sličnost s pečatom PANSIANA, tegule s ovim pečatom datiraju se u sredinu 1. st.²³ Taj pečat u relativno je velikom broju zastupljen na prostoru antičke Liburnije.

Jedan ulomak nosi pečat AF u ligaturi (kat. br. 14.) i rekonstruirana je kao

of the widespread use of tegulae for different building activities in towns, and also as building material for tombs. One of the tegulae (cat. no. 9) was made during Claudius' reign (41–54).²⁰ The remaining nine tegula fragments with PANSIANA stamp (cat. nos. 1-2, 5-6, 8, 12-13, 15 and 27) bear damaged stamps which makes their typological determination difficult.²¹ Tegulae with PANSIANA stamp were found at eight out of nine sites mentioned in this article. This stamp was not recorded in Nadin (*Nedinum*) which does not mean that it was not represented there but only reflects poor state of exploration of the sites in the Benkovac region.

Out of other northern Adriatic workshops stamp SOLONAS or SOLONATE²² was found on two fragments (cat. nos. 3-4) from the site Brgud – Čikule. *Solonates* were one of the autochthonous *civitates* which Pliny mentioned among municipia of *Regio VIII*, present day Emilia, and probably the stamp represents the name of that ethnic community. On the basis of similarities with PANSIANA stamp, tegulae with SOLONAS stamp are dated to the mid-first century.²³ This stamp is often found in the ancient Liburnia region.

One fragment bears a stamp AF in ligature (cat. no. 14) and it was read as

²⁰ I. FADIĆ – S. GLUŠČEVIĆ, 1985, 329; J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

²¹ I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 91.

²² R. MATIJAŠIĆ, 1989, 64.

²³ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 64; J. MARDEŠIĆ, 2006, 102.

²⁰ I. FADIĆ – S. GLUŠČEVIĆ, 1985, 329; J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

²¹ I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 91.

²² R. MATIJAŠIĆ, 1989, 64.

²³ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 64; J. MARDEŠIĆ, 2006, 102.

[*A(uli).Faesoni*].*A(uli).f(ili)*.²⁴ Neki autori, npr. R. Matijašić, taj pečat čitaju drugačije kao [*A(uli).Faesoni*].*Af(ricani)*.²⁵

Pretpostavka je da se i ta radionica nalazila na prostoru između padske nizine i današnje Ankone. U antičkoj Liburniji se taj žig javlja dosta rijetko, i na temelju malog broja tipova ovog pečata pretpostavlja se da je radionica bila aktivna samo kratko razdoblje.²⁶

Osim ovih pečata u Zavičajnom muzeju Benkovac javljaju se dva ulomka tegula s pečatom iz Islama.²⁷ Radi se o pečatima C PR CAS (kat.br. 10) i C ARATRI (kat. br. 11) koji u do sada dostupnoj literaturi nisu zabilježeni na prostoru istočnojadranske obale.

Pečat C PR CAS zastupljen je s 1 ulomkom (kat. br. 10). Radi se o tipu pečata koji je utisnut u svježu glinu oker boje, bez kartuše. Ovaj tip tegule s pečatom po obliku sličan je pečatima Q CLODI AMBROSI, C TITI HERMEROTI, EVVARISTI i EPIDANA čije se radionice smještaju u okolicu Akvileje i koje se datiraju između sredine 1. st do početka 2. st.²⁸ Najbliže analogije vežu se uz sjevernojadranski prostor, u okolicu Akvileje gdje su pronađene tegule s istim pečatima i istom tehnikom izrade (utisnuti pečat u glini oker

[*A(uli).Faesoni*].*A(uli).f(ili)*.²⁴ Some authors, like R. Matijašić, read this stamp differently as [*A(uli).Faesoni*].*Africani*.²⁵

Supposedly this workshop was located in the region between the Po Valley and present day Ancona. This stamp appears quite rarely in Liburnia, and on the basis of the small number of this stamp's types it is likely that the workshop functioned only for short while.²⁶

Besides these stamps in the Regional Museum in Benkovac there are also two fragments of tegulae with stamp C.PR.CAS (cat. no. 10) and C ARATRI (cat. no. 11) from Islam.²⁷ These stamps have not been previously recorded at the eastern Adriatic coast according to available literature.

Stamp C PR CAS is represented with a single fragment (cat. no. 10). This is a stamp type which was impressed into fresh clay of ochre colour, without cartouche. This stamped tegula type resembles in form the stamps Q CLODI AMBROSI, C TITI HERMEROTI, EVVARISTI and EPIDANA workshops of which were located in Aquileia's surrounding and they are dated from the mid-first to the early second centuries.²⁸ The closest analogies can be found in the northern Adriatic region, in Aquileia's surrounding where tegulae with identical stamps were

²⁴ I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 96.

²⁵ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 64.

²⁶ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 64.

²⁷ I. FADIĆ – S. GLUŠČEVIĆ, 1985, 329.

²⁸ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62; J. MARDEŠIĆ, 2006, 102.

²⁴ I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 96.

²⁵ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 64.

²⁶ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 64.

²⁷ I. FADIĆ - S. GLUŠČEVIĆ, 1985, 329.

²⁸ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62; J. MARDEŠIĆ, 2006, 102.

boje).²⁹ Autorica Gomazel na temelju pronađenih tegula s pečatima i analiziranih natpisa vezanih za ovaj tip tegula rekonstruira pečat kao *C PR(aecellius) CAS[si(anus)]*, datira ga u razdoblje između kraja 1. st do početka 2. st., a radionicu pretpostavlja u okolici Akvileje.³⁰

Također dosad nepoznat tip pečata na prostoru istočnojadranske obale je i pečat *C ARATRI* (kat. br. 11) koji je jako sličan gore navedenom tipu tegula s pečatom *C PR CAS*. Radi se o pečatu koji je utisnut u svježu glinu, oker boje bez kartuše. Najbliže analogije ovog tipa pečata nađene su na sjevernojadranskom prostoru, u i oko Akvileje.³¹ Autorica Gomazel provedenom paleografskom analizom pečata i natpisa s spomenom *Aratrius* datira pečat u prvu polovicu 1. st. pr. Kr., dok radionicu ubicira u prostor Akvileje.³²

Za jedan ulomak tegule s pečatom *VIBIENI P P* (kat. br. 25) s lokaliteta Tinj nisam uspio pronaći nikakve analogije s dosad poznatim radionicama u dostupnoj literaturi. Keramika je po izradi, boji i kvaliteti pečenja dosta slična tegulama s prostora sjevernojadranskih radionica.³³

Tu je još jedan ulomak tegule s pečatom koji sam donio u radu, ali je jako oštećen i sačuvano je samo jedno cjelovito

found, made using the same technique (impressed stamp in the ochre clay).²⁹ Author Gomazel reconstructs this stamp as *C PR(aecellius) CAS[si(anus)]* on the basis of finds of tegulae with stamps and analysis of inscriptions related to this tegula type. She dates it to the period between the end of the 1st and the beginning of the 2nd centuries, and the workshop was supposedly in Aquileia.³⁰

Another previously unknown stamp type at the eastern Adriatic coast is stamp *C ARATRI* (cat. no. 11) which is very similar to the aforementioned tegula type with *C PR CAS* stamp. It is a stamp impressed into fresh clay of ochre colour, without cartouche. The closest analogies for this stamp type were found in the northern Adriatic region, in Aquileia and surrounding region.³¹ Author Gomezel dated the stamp to the first half of the 1st century BC after the paleographic analysis of stamps and inscriptions mentioning *Aratrius*, and she located the workshop in the Aquileia region.³²

I failed to find analogies in available literature for a fragment of tegula with stamp *VIBIENI P P* (cat. no. 25) found in Tinj. The material resembles tegulae from the northern Adriatic workshops in colour, production, and the quality of firing.³³

²⁹ C. GOMEZEL, 1996, 83.

³⁰ C. GOMEZEL, 1996, 77.

³¹ C. GOMEZEL, 1996, 35.

³² C. GOMEZEL, 1996, 76.

³³ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62; J. MARDEŠIĆ, 2006, 102.

²⁹ C. GOMEZEL, 1996, 83.

³⁰ C. GOMEZEL, 1996, 77.

³¹ C. GOMEZEL, 1996, 35.

³² C. GOMEZEL, 1996, 76.

³³ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62; J. MARDEŠIĆ, 2006, 102.

slovo E (kat. br. 24) s lokaliteta Podgrađe (*Asseria*). Osim tog slova sačuvan je i dio još dva koja ja nisam uspio rekonstruirati. Keramika je po boji i pečenju slična sjevernojadranskim radionicama, pa sam je zbog toga uvrstio u ovaj dio teksta. Kako ima sačuvane ostatke pečata nisam je mogao isključiti iz ovog rada.

Vojni pečati

Među opekarskim pečatima pohranjenima u Zavičajnom muzeju Benkovac (stari fundus) sedam je pečata koji pripadaju samo jednoj legiji – *legio VIII Augusta* (kat. br. 17-23) i svi su s lokaliteta Podgrađe (*Asseria*). Radi se o tegulama oker boje, meko pečene, na koju je utisnut pečat u obliku *tabulae ansatae* unutar koje je reljefni pečat u obliku LEG VIII AVG. Pečati ove legije potvrđeni su osim u Podgrađu (*Asseria*)³⁴ i u Ivoševcima (*Burnum*)³⁵ i Humcu kod Ljubuškog (*Bigestae*).³⁶

Legija VIII. je vrlo stara legija, osnovana još u Cezarovo vrijeme.³⁷ Njezina uloga i veza s današnjom Dalmacijom nije

Another fragment of a tegula with stamp was found in Podgrađe (*Asseria*) but it is badly damaged and only one letter is legible – E (cat. no. 24). Two more letters are recognizable on this fragment, but I did not manage to decipher them. The colour and the firing of the material is similar to the products of the northern Adriatic workshops which is why I mention it in this part of the article. As parts of the stamp are preserved on this tegula, it had to be mentioned in this article.

Military stamps

Among the stamps on tegulae from the Regional Museum in Benkovac (old holdings) seven stamps belong to *Legio VIII Augusta* (cat. nos. 17-23) and they were all found in Podgrađe (*Asseria*). They are all of ochre colour, moderately fired, with a stamp in form of *tabula ansata* within which there is a relief stamp with letters LEG VIII AVG. Besides in Podgrađe (*Asseria*),³⁴ stamps of this legion were discovered at Ivoševci (*Burnum*)³⁵ and Humac near Ljubuški (*Bigestae*).³⁶

Legio VIII is a very old military unit, founded in Caesar's time.³⁷ Its role and connection with Dalmatia are not well

³⁴ H. LIEBL – W. WILBERG, 2006, 244. Jedan ulomak tegule s pečatom LEG VIII AVG iz Aserije čuva se u Arheološkom muzeju u Zadru, inv. br. A10938. Ovom prilikom zahvaljujem se K. A. GIUNIO, voditeljici antičkog odjela Arheološkog muzeja u Zadru, na ustupljenoj muzejskog građi i dokumentaciji.

³⁵ I. BOJANOVSKI, 1990, 43.

³⁶ I. BOJANOVSKI, 1990, 702; A. ŠKEGRO, 1991, 223; R. DODIG, 2007, 143.

³⁷ J. J. WILKES 2000, 110.

³⁴ H. LIEBL – W. WILBERG, 2006, 244. A fragment of a tegula with LEG VIII AVG stamp from Asseria is kept in the Archaeological Museum in Zadar, with inv. no. A10938. I would like to thank K. A. Giunio, the head of the Roman department of the Archaeological Museum in Zadar who kindly showed me the material and documentation.

³⁵ I. BOJANOVSKI, 1990, 43.

³⁶ I. BOJANOVSKI, 1990, 702; A. ŠKEGRO, 1991, 223; R. DODIG, 2007, 143.

³⁷ J. J. WILKES 2000, 110

potpuno poznata. Patsch je mišljenja da je legija sudjelovala u suzbijanju ustanka 6.-9. g., ali da nije morala biti stacionirana u današnjoj Dalmaciji.³⁸ Isti autor piše da je VIII. legija boravila u današnjoj Dalmaciji u 2. st.³⁹ U svom članku o VIII. legiji I. Bojanovski zaključuje da je na putu prema Italiji ta legija nakratko 69. godine boravila u današnjoj Dalmaciji.⁴⁰ Sukladno tome, tegule s pečatima te legije Bojanovski datira u 69. g. Također postoje mišljenja da je dio te legije bio smješten u Burnumu jer je u današnjim Smredljima proizvodila tegule sa svojim žigom.⁴¹

Prema svemu navedenom tegule s pečatom ove VIII. legije moglo bi se datirati u drugu polovicu 1. stoljeća.

Zaključak

Analizom pojedinih pečata na tegulama iz Zavičajnog muzeja Benkovac vidljivo je da je najviše zastupljen pečat PANSIANA (13) i to u nekoliko varijanti (*Tiberi Pansiana*, *Neronis Claudii Pansiana* i tipološki neodređivi pečati *Pansia[na]*), zatim tegule s oznakama legije LEG VIII AVG (7) te tegule s pečatom SOLONAS/ATE (2) i FAESONIA (1). Svi ti pečati do sad su poznati i potvrđeni na prostoru antičke Liburnije⁴² kamo spada i

known. Patsch believes that this legion took part in subduing the Bato's rebellion (6-9 AD), but that it was not necessarily stationed in Dalmatia.³⁸ The same author wrote that *Legio VIII* spent some time in Dalmatia in the 2nd century.³⁹ I. Bojanovski in his article about *Legio VIII* concludes that this unit was on the territory of present day Dalmatia in 69 for short while, on its way to Italy.⁴⁰ Therefore Bojanovski dates tegulae with this legion's stamp to 69 AD. There are some opinions that a part of this legion was stationed at Burnum because it produced tegulae in present day Smrdelji.⁴¹

According to the mentioned information, tegulae with stamp of *Legio VIII* could be dated to the second half of the 1st century.

Conclusion

Analysis of some stamps on tegulae from the Regional Museum in Benkovac revealed that PANSIANA stamp was the most numerous (13), and it appears in several varieties (*Tiberi Pansiana*, *Neronis Claudii Pansiana* and typologically undeterminable stamp *Pansia[na]*). Tegulae with the stamp LEG VIII AVG are second most numerous (7 items), the stamp SOLONAS/ATE appears on two fragments, and there is just one tegula with the stamp

³⁸ K. PATSCH, 1895, 144.

³⁹ K. PATSCH, 1895, 144.

⁴⁰ I. BOJANOVSKI, 1990, 707.

⁴¹ J. J. WILKES, 2000, 110.

⁴² G. BERSA, 1903, 148; R. MATIJAŠIĆ, 1989, 61; H. LIEBL – W. WILBERG, 2006, 244.

³⁸ K. PATSCH, 1895, 144.

³⁹ K. PATSCH, 1895, 144.

⁴⁰ I. BOJANOVSKI, 1990, 707.

⁴¹ J. J. WILKES, 2000, 110.

benkovački prostor. Izuzev pečata s oznakama legije, radi se o tegulama koje su se proizvodile na prostoru Sjevernog Jadrana i to prostoru južno od Padske nizine prema današnjoj Ankoni u vremenu od samog kraja 1. st. pr. Kr. pa do pred kraj 1 st.⁴³

Tegule s oznakama legije LEG VIII AVG (7), proizvodile su se na prostoru Smrdelja, u blizini Ivoševaca (*Burnum*) gdje se nalazio vojni logor i gdje je možda 69. g. bio smješten jedan odred VIII legije.⁴⁴

Pečati C PR CAS (1), C ARTARI (1), do sad nisu bili poznati na prostoru istočnojadranske obale. Proizvedene su na sjevernojadranskom prostoru u okolici Akvileje.⁴⁵ Prvi pečat datira se između sredine 1. st do početka 2. st., a drugi tip pečata u sredinu 1. st. pr. Kr.

Osim ovih navedenih pečata u muzeju se nalazi još jedana tegula s pečatom za koju nije nađena analogija u dostupnoj literaturi, a do sad nije bila poznata. To je pečat VIBIENI P P (1). Prema izradi i načinu pečenja možda se može svrstati među tegule koje su proizvođene na prostoru Padske nizine.⁴⁶

U muzeju se nalazi još jedan ulomak tegule s ostatkom pečata na kome je sačuvano u cijelosti slovo E i dijelovi dva

FAESONIA. All mentioned stamps have already been known in ancient Liburnia,⁴² and the Benkovac region is a part of it. Most of these tegulae were produced in the northern Adriatic region, in the area south of the Po Valley towards present day Ancona from the late first century BC till the end of the first century AD, except for tegulae with legion's stamp.⁴³

Tegulae with the stamp LEG VIII AVG (7) were produced in the area of Smrdelji, near Ivoševci (*Burnum*) which was the location of the military camp and where a part of *Legio VIII* might have been stationed in 69 AD.⁴⁴

Stamps C PR CAS (1) and C ARTARI (1) have not been previously known at the eastern Adriatic coast. They were produced in the northern Adriatic region in Aquileia's surrounding.⁴⁵ The former stamp is dated from the mid-first to the early second centuries, and the latter one to the mid-first century BC.

Besides the aforementioned stamps there is one more tegula with stamp which lacks adequate analogies in available literature, and it has not been known previously. It is VIBIENI P P stamp (1). Judging from the way of their production and firing their origin might be in the northern Adriatic region.⁴⁶

⁴² G. BERSA, 1903, 148; R. MATIJAŠIĆ, 1989, 61; H. LIEBL – W. WILBERG, 2006, 244.

⁴³ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62.

⁴⁴ I. BOJANOVSKI, 1990, 707; J. J. WILKES, 2000, 110.

⁴⁵ C. GOMEZEL, 1996, 83.

⁴⁶ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62; J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

⁴³ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62.

⁴⁴ I. BOJANOVSKI, 1990, 707; J. J. WILKES, 2000, 110.

⁴⁵ C. GOMEZEL, 1996, 83.

⁴⁶ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62; J. MARDEŠIĆ, 2006, 101.

Pečat – tip	Broj primjeraka	%	Lokalitet	Kataloški broj
PANSIANA	13	47%	Brgud, Buković, Islam, Korlat, Miranje, Podgrade (Asseria)	1-2, 5-9, 12-13, 15-16, 26-27
LEG VIII AVG	7	26%	Podgrade (Asseria)	17-23
SOLONAS/ATE	2	7%	Brgud	3-4
...AF	1	4%	Nadin (Nedinum)	14
C.PR.CAS...	1	4%	Islam	10
C.ARTATRI...	1	4%	Islam	11
VIBIENI P.P...	1	4%	Tinj	25
...E...	1	4%	Podgrade (Asseria)	24

Tablica 1. Tegule s pečatom zastupljene u Zavičajnom muzeju Benkovac (M. Ćurković, 2008.).

Table 1. Tegulae with stamps from the Regional Museum in Benkovac.

druga slova koja nisu čitljiva. Prema izradi i obliku slična je sjevernojadranskima.⁴⁷

Nalazi tegula na lokalitetima na prostoru benkovačkog kraja potvrđuju veliku građevinsku aktivnost koja s događala u vrijeme 1. st. Tegule s pečatima PANSIANA, SOLONAS/ATE, FAESONIA potvrđuju razvijenu trgovački aktivnost sa sjevernojadranskim opekarskim radionicama. Tijekom 1. st. intenzivna je trgovina s istočnojadranskim središtima.⁴⁸ Tegule su dopremane brodovima u velike priobalne luke Jader, Salonu, Naronu,⁴⁹ ali i u manja pristaništa, npr. Pakoštane.⁵⁰ Dalje su se prevozile u unutrašnjost zahvaljujući razvijenom sustavu rimskih cesta. To potvrđuju i ove ovdje obrađene tegule, zbog toga što su sve nađene na

Another fragment of tegula with stamp is preserved in the Benkovac Museum, but the only legible letter at the stamp is E, and the remaining two could not be read. Its production characteristics and form make it similar to northern Adriatic tegulae.⁴⁷

Finds of tegulae in the Benkovac region confirm considerable building activities taking place in the first century AD. Tegulae with stamps PANSIANA, SOLONAS/ATE, FAESONIA confirm strong trade connections with northern Adriatic tilemaking workshops. Trade with eastern Adriatic centres is very intense during the first century AD.⁴⁸ Tegulae were shipped to great coastal ports (Iader, Salona, Naronu),⁴⁹ as well as to smaller ports such as Pakoštane.⁵⁰ They were transported further inland thanks to

⁴⁷ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62.

⁴⁸ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 66; A. ŠKEGRO, 1999, 289.

⁴⁹ A. ŠKEGRO, 1999, 290.

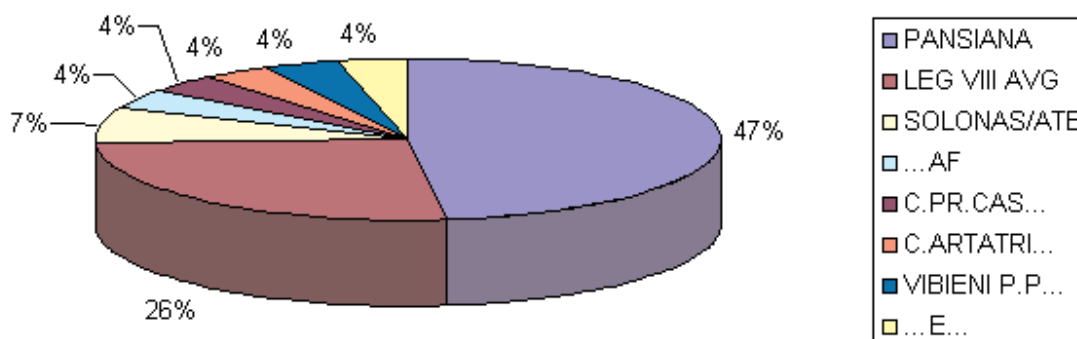
⁵⁰ Z. BRUSIĆ, 2007, 20.

⁴⁷ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 62.

⁴⁸ R. MATIJAŠIĆ, 1989, 66; A. ŠKEGRO, 1999, 289.

⁴⁹ A. ŠKEGRO, 1999, 290.

⁵⁰ Z. BRUSIĆ, 2007, 20.

Graf 1. Zastupljenost tegula s pečatom u Zavičajnom muzeju Benkovac (M. Čurković, 2008.).

Chart 1. Representation of tegulae with stamps from the Regional Museum in Benkovac.

prostorima kuda su prolazile rimske ceste: cesta *Jader–Salona* (Islam, Nadin, Benkovac, Buković, Brgud, Podgrađe–*Asseria*),⁵¹ te cesta luka Pakoštane–Podgrađe–*Asseria* (Tinj, Miranje).⁵²

Osim uvozne sjevenojadranske tegule, dolaskom legija i razvijanjem njihove proizvođačke djelatnosti, sredinom 1. st. započinje upotreba njihovih proizvoda. To nam potvrđuju nalasci tegula s pečatom VIII. legije koja je možda 69. g. boravila na prostoru Burnuma i tu je proizvodila opeku.⁵³

Sredinom 1 st. započinje i razvoj lokalnih opekarskih radionica na prostoru današnje Dalmacije,⁵⁴ ali one nisu posvjedočene među tegulama iz Zavičajnog muzeja Benkovac.

developed system of Roman roads. Tegulae that were analyzed in this article confirm such thesis as they were all found near Roman roads: road *Iader–Salona* (Islam, Nadin, Benkovac, Buković, Brgud, Podgrađe–*Asseria*),⁵¹ and the road from the port of Pakoštane to Podgrađe (*Asseria*) (Tinj, Miranje).⁵²

Besides the imported northern Adriatic tegulae, in the mid-first century legions' tegulae came into use, as the legions came to this region and developed their production activities. This is confirmed by the finds of tegulae with the stamp of *Legio VIII* which might have spent some time in the Burnum region in 69 AD and produced tegulae there.⁵³

In the mid-first century AD local tilemaking workshops started to develop in the present day Dalmatian region, but they are not confirmed on the tegulae from the Regional Museum in Benkovac.⁵⁴

⁵¹ Ž. MILETIĆ, 2004, 14.

⁵² Z. BRUSIĆ, 2007, 14.

⁵³ I. BOJANOVSKI, 1990, 707; J. J. WILKES, 2000, 110.

⁵⁴ I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 100.

⁵¹ Ž. MILETIĆ, 2004, 14.

⁵² Z. BRUSIĆ, 2007, 14.

⁵³ I. BOJANOVSKI, 1990, 707; J. J. WILKES, 2000, 110.

⁵⁴ I. PEDIŠIĆ – E. PODRUG, 2007, 100.

KATALOG

CATALOGUE

Brgud

1. PANSI = *Pansi[ana]*

inv. br. 2400

vis. 12,6 cm, šir. 10 cm, deb. 3,1 cm, vis. slova 2,2 cm

Ulomak tegule s dijelom udobljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata PANSI. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Keramika je crvene boje, meko pečena, bez vidljivih primjesa.

Brgud – Čikule, pregled terena 1983. Lit: neobjavljeno.

missing. Ceramic is red, moderately fired, without visible inclusions.

Brgud-Čikule, field survey 1983, not published.

2. PANS = *Pans[iana]*

inv. br. 2401

vis. 9,9 cm, šir. 13,6 cm, deb. 3,3 cm, vis. slova 1,9 cm

Ulomak tegule s dijelom udobljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata PANS. Nedostaju lijevi, desni i donji dio pečata. Keramika je crvene boje, meko pečena, bez vidljivih primjesa.

Brgud – Čikule, pregled terena 1983. Lit: neobjavljeno.

stamp are missing. Ceramic is red, moderately fired, without visible inclusions.

Brgud-Čikule, field survey 1983, not published.

Brgud

1. PANSI = *Pansi[ana]*

inv. no. 2400

height 12,6 cm, width 10 cm, thickness 3,1 cm, letters' height 2,2 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp ...PANSI... Left and right part of the stamp are

2. PANS = *Pans[iana]*

inv. no. 2401

height 9,9 cm, width 13,6 cm, thickness 3,3 cm, letters' height 1,9 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp PANS. Left, right, and lower part of the

3. ONAS = [Sol]onas

inv. br. 2402

vis. 17,7 cm, šir. 10,6 cm,
deb. 2,6 cm, vis. slova 2,6
cm

Ulomak tegule s dijelom
udubljene pravokutne ka-
rtuše u kojoj je sačuvan dio
reljefnog pečata ONAS.
Nedostaje lijevi dio pečata.
Keramika je crvene boje,
meko pečena, bez vidljivih primjesa.

Brgud – Čikule, pregled terena 1983. Lit:
neobjavljeno.

3. ONAS = [Sol]onas

inv. no. 2402

height 17,7 cm, width 10,6
cm, thickness 2,6 cm, letters'
height 2,6 cm

Fragment of a tegula with a
part of impressed rectangular
cartouche within which there
is a part of relief stamp
...ONAS. Left part of the
stamp is missing. Ceramic is

red, moderately fired, without visible inclusions.
Brgud – Čikule, field survey 1983, not
published.

4. SOL = Sol[onas] ili Sol[onate]

inv. br. 2403

vis. 6 cm, šir. 6,3 cm, deb.
2,7cm, vis. slova 2,5 cm

Ulomak tegule s dijelom
udubljene pravokutne
kartuše u kojoj je sačuvan
dio reljefnog pečata SOL.
Nedostaje desni dio pečata.
Keramika je crvene boje,
meko pečena, bez vidljivih
primjesa.

Brgud – Čikule, pregled terena 1983. Lit:
neobjavljeno.

4. SOL = Sol[onas] ili Sol[onate]

inv. no. 2403

height 6 cm, width 6,3 cm,
thickness 2,7 cm, letters'
height 2,5 cm

Fragment of a tegula with a
part of impressed
rectangular cartouche within
which there is a part of relief
stamp SOL. Right part of the
stamp is missing. Ceramic is

red, moderately fired, without visible inclusions.
Brgud – Čikule, field survey 1983, not
published.

5. PANS = *Pans[iana]*

inv. br. 2404

vis. 6,6 cm, šir. 6,3 cm, deb. 2,2 cm, vis. slova 2,1 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata PANS. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Keramika je svijetlo crvene boje, meko pečena, bez vidljivih primjesa.

Brgud – Jerebinjak, pregled terena 1977. Lit: neobjavljeno.

5. PANS = *Pans[iana]*

inv. no. 2404

height 6,6 cm, width 6,3 cm, thickness 2,2 cm, letters' height 2,1 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp PANS. Left and right part of the stamp are

missing. Ceramic is light red, moderately fired, without visible inclusions.

Brgud-Jerebinjak, field survey 1977, not published.

Buković

6. PANSIANA = *Pansiana*

inv. br. 2152

vis. 16 cm, šir. 16 cm, deb. 2,5 cm, vis. slova 2,5 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata PANSIANA. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Keramika je crvene boje, meko pečena, s bijelim primjesama.

Buković – Ponaiti, pregled terena. Lit: neobjavljeno.

6. PANSIANA = *Pansiana*

inv. no. 2152

height 16 cm, width 16 cm, thickness 2,5 cm, letters' height 2,5 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp PANSIANA. Left and right part of the stamp are

missing. Ceramic is red, moderately fired, with white inclusions.

Buković – Ponaiti, field survey, not published.

Buković

7. TI P = *Ti(beri) P[ansiana]*

inv. br. 2153

vis. 11,2 cm, šir. 10,2 cm,
deb. 3,5 cm, vis. slova 2,5 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata TI P. Između dvaju elemenata manji je, izduženi interpunkcijski znak.

Nedostaje desni dio pečata. Keramika je crvene boje, meko pečena, s bijelim primjesama.

Buković – Ponaiti, pregled terena. Lit: neobjavljeno.

7. TI P = *Ti(beri) P[ansiana]*

inv. no. 2153

height 11,2 cm, width 10,2 cm, thickness 3,5 cm, letters' height 2,5 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp TI P. Small elongated punctuation mark is between

the two elements. Right part of the stamp is missing. Ceramic is red, moderately fired, with white inclusions.

Buković – Ponaiti, field survey, not published.

8. NSIANA = *[Pa]nsiana*

inv. br. 2140

vis. 15,8 cm, šir. 13,3 cm,
deb. 2,3 cm, vis. slova 2,3 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata NSIANA. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Keramika

je svijetlo crvene boje, meko pečena, s bijelim primjesama.

Buković – Velešovo, pregled terena. Lit: neobjavljeno.

8. NSIANA = *[Pa]nsiana*

inv. no. 2140

height 15,8 cm, width 13,3 cm, thickness 2,3 cm, letters' height 2,3 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp NSIANA. Left and right part of the stamp are missing.

Ceramic is light red, moderately fired, with white inclusions.

Buković – Velešovo, field survey, not published.

Islam**9. NER C = Ner(onis) C[laudi Pansiana]**

inv. br. 2405

vis. 19,2 cm, šir. 20 cm, deb. 2,6 cm, vis. slova 2 cm

Ulomak tegule s dijelom udobljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata NER C. Ligatura NE. Nedostaje desni dio pečata.

Ispred prvog elementa interpunkcijski je znak u obliku stiliziranog stabalca (palme?). Iznad pečata je rub jednog jednostrukog kružnog ukrasa izvedenog prstom u svježoj glini. Keramika je crvene boje, meko pečena, s bijelim primjesama. Islam, pregled terena. Lit: I. Fadić – S. Gluščević, 1985, str. 329.

9. NER C = Ner(onis) C[laudi Pansiana]

inv. no. 2405

height 19,2 cm, width 20 cm, thickness 2,6 cm, letters' height 2 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp <NE>RC.

Ligature NE. In front of the first element there is a punctuation mark shaped like a small tree (palm?). Rim of a circular ornament made by impressing finger into fresh clay is visible above the stamp. Ceramic is red, moderately fired, with white inclusions.

Islam, field survey, I. Fadić – S. Gluščević, 1985.

10. C PR CAS = C(ai) Pr(isci) Cas

inv. br. 2406

vis. 16,9 cm, šir. 17,8 cm, deb. 3 cm, vis. slova 2 cm

Ulomak tegule bez kartuše na kojoj je sačuvan dio utisnutog pečata C PR CAS. Nedostaje desni dio pečata.

Između prvog i drugog elementa interpunkcijski je znak u obliku točke (prva interpunkcija), a između drugog i trećeg elementa je trokutasti interpunkcijski znak okrenut prema dolje (druga interpunkcija). Iznad pečata je dvostruki kružni ukras izveden prstom u svježoj glini. Keramika je oker boje, meko pečena bez vidljivih primjesa. Islam, pregled terena. Lit: I. Fadić – S. Gluščević, 1985, str 329.

10. C PR CAS = C(ai) Pr(isci) Cas

inv. no. 2406

height 16,9 cm, width 17,8 cm, thickness 3 cm, letters' height 2 cm

Fragment of a tegula without cartouche with a part of relief stamp C PR CAS. Right part of the stamp is missing. Between the first and the second element

there is a punctuation mark in form of a full stop (the first punctuation), and between the second and the third element there is a triangular punctuation mark turned downwards (second punctuation). Double circular ornament made by impressing finger into fresh clay is visible above the stamp. Ceramic is ochre, moderately fired, without visible inclusions.

Islam, field survey, I. Fadić – S. Gluščević, 1985.

11. C ARATRI = C(ai) Aratri

inv. br. 2407

vis. 13,2 cm, šir. 25,4 cm
deb. 3.6 cm, vis. slova 2,3 cm

Ulomak tegule bez kartuše na kojoj je sačuvan dio utisnutog pečata C ARATRI. Nedostaje desni dio pečata. Ligatura AT. Između prvog i drugog, te drugog i trećeg elementa interpunkcijski je

znak u obliku točke. Keramika je oker boje, meko pečena, s bijelim primjesama.

Islam, pregled terena. Lit: I. Fadić – S. Gluščević, 1985, str. 329.

11. C ARATRI = C(ai) Aratri

inv. no. 2407

height 16,9 cm, width 17,8 cm, thickness 3 cm, letters' height 2 cm

Fragment of a tegula without cartouche with a part of relief stamp C.AR<TA>.RI. Right part of the stamp is missing. Ligature TA. A punctuation mark in form of

a full stop (the first punctuation) is between the first and the second element as well as between the second and the third element. Ceramic is ochre, moderately fired, without visible inclusions.

Islam, field survey, I. Fadić – S. Gluščević, 1985.

Korlat**12. PANSIA = Pansia[na]**

inv. br. 2408

vis. 11 cm, šir. 15,2 cm, deb. 3,1 cm, vis. slova 2,2 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata PANSIA. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Keramika je crvene boje, meko pečena,

bez vidljivih primjesa, s tragovima žbuke.

Korlat – Sv. Jeronim, pregled terena. Lit: neobjavljeno.

12. PANSIA = Pansia[na]

inv. no. 2408

height 11 cm, width 15,2 cm, thickness 3,1 cm, letters' height 2,2 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp PANSIA. Left and right part of the stamp are missing.

Ceramic is red, moderately fired, without visible inclusions, with traces of mortar.

Korlat – Sv. Jeronim, field survey, not published.

Miranje

13. ANSIANA = [P]ansiana
inv. br. 2409

vis. 14,4 cm, šir. 12,1 cm,
deb. 2,8 cm, vis. slova 1,9 cm
Ulomak tegule s dijelom
udubljene pravokutne
kartuše u kojoj je sačuvan
dio reljefnog pečata
ANSIANA. Nedostaje lijevi
dio pečata. Ligatura NA.
Keramika je crvene boje,
meko pečena, bez vidljivih primjesa.

Miranje – Drage (više crkve), pregled terena
1977. Lit: neobjavljeno.

13. ANSIANA = [P]ansiana
inv. no. 2409

height 14,4 cm, width 12,1
cm, thickness 2,8 cm,
letters' height 1,9 cm

Fragment of a tegula with a
part of impressed
rectangular cartouche within
which there is a part of relief
stamp ANSIA<NA>. Left
part of the stamp is missing.

Ligature NA. Ceramic is red, moderately fired,
without visible inclusions.

Miranje – Drage (above the church), field
survey 1977, not published.

Miranje**Nadin (Nedinum)**

14. AF = [A(uli) Faesoni] A(uli) f(ili)
inv. br. 2410

vis. 4,7 cm, šir. 3,4 cm, deb.
2,9 cm, vis. slova 2,9 cm

Ulomak tegule s dijelom
udubljene pravokutne
kartuše u kojoj je sačuvan
dio reljefnog pečata AF.
Nedostaje lijevi dio pečata.
Ligatura AF. Keramika je
svijetlo crvene boje, meko

pečena, s bijelim primjesama i tragovima
žbuke.

Nadin, pregled terena 1967. Lit: neobjavljeno.

14. AF = [A(uli) Faesoni] A(uli) f(ili)
inv. no. 2410

height 4,7 cm, width 3,4 cm,
thickness 2,9 cm, letters'
height 2,9 cm

Fragment of a tegula with a
part of impressed rectangular
cartouche within which there
is a part of relief stamp <AF>.
Left part of the stamp is
missing. Ligature AF.

Ceramic is light red, moderately fired, with
white inclusions and traces of mortar.

Nadin, field survey 1967, not published.

Nadin (Nedinum)

Podgrađe (Asseria)**15. ANSIANA = [P]ansiana**

inv. br. 902

vis. 26,9 cm, šir. 9,4 cm, deb. 3,3 cm, vis. slova 2,5 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata ANSIANA. Ligatura NA.

Nedostaje lijevi dio pečata. Na kraju pečata sačuvan je znak u obliku spirale okrenut udesno (tzv. *lituus*). Keramika je crvene boje, meko pečena, s bijelim primjesama.

Podgrađe (Asseria), pregled terena 1974. Lit: neobjavljeno.

Podgrađe (Asseria)**15. ANSIANA = [P]ansiana**

inv. no. 902

height 26,9 cm, width 9,4 cm, thickness 3,3 cm, letters' height 2,5 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp ANSIANA.

Ligature NA. Left part of the stamp is missing. Mark shaped like a spiral turning right (so called *lituus*) is recognizable at the end of the stamp. Ceramic is red, moderately fired, with white inclusions.

Podgrađe (Asseria), field survey 1974, not published.

16. TI PANSIA = Ti(beri) Pansia[na]

inv. br. 2416

vis. 44 cm, šir. 35 cm, deb. 3,2 cm, vis. slova 2,5 cm

Ulomak tegule sa sačuvanim rubom, sastavljen od četiri komada s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata TI PANSIA. Nedostaje desni dio pečata.

Naknadno na tegulu je urezana *ascia* dimenzija 19 x 9 cm (sekundarna upotreba). *Ascia* dijelom prelazi preko pečata i uništava njegov desni dio. Keramika je crvene boje, meko pečena, bez vidljivih primjesa.

Podgrađe (Asseria), pregled terena. Lit: neobjavljeno.

16. TI PANSIA = Ti(beri) Pansia[na]

inv. no. 2416

height 44 cm, width 35 cm, thickness 3,2 cm, letters' height 2,5 cm

Fragment of a tegula with a preserved rim, made of four pieces with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp TI

PANSIA. Right part of the stamp is missing. *Ascia* (19 x 9 cm) was incised to tegula subsequently (secondary use). *Ascia* partly covers the stamp and destroys its right part. Ceramic is red, moderately fired, without visible inclusions.

Podgrađe (Asseria), field survey, not published.

17. I AVG = [Leg(ionis) VII]I Aug(ustae)

inv. br. 700

vis. 5,4 cm, šir. 6,7 cm, deb. 3 cm, vis. slova 1,8 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše unutar koje je profilirana *tabula ansata* u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata I AVG. Nedostaje lijevi dio pečata.

Keramika je oker boje, meko pečena, s primjesama kalcita.

Podgrađe (*Asseria*), pregled terena 1974. Lit: neobjavljeno.

17. I AVG = [Leg(ionis) VII]I Aug(ustae)

inv. no. 700

height 5,4 cm, width 6,7 cm, thickness 3 cm, letters' height 1,8 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a *tabula ansata* with a part of relief stamp I AVG. Left part of

the stamp is missing. Ceramic is ochre, moderately fired, with calcite inclusions.

Podgrađe (*Asseria*), field survey 1974, not published.

18. LEG VIII AV = Leg(ionis) VIII Au[g(ustae)]

inv. br. 701

vis. 17,9 cm, šir. 12,9 cm, deb. 2,8 cm, vis. slova 1,8 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše unutar koje je profilirana *tabula ansata* (?) u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata LEG VIII

AV. Nedostaju samo dio lijevog i desnog kraja pečata. Keramika je oker boje, meko pečena, s primjesama kalcita.

Podgrađe (*Asseria*), pregled terena 1971. Lit: neobjavljeno.

18. LEG VIII AV = Leg(ionis) VIII Au[g(ustae)]

inv. no. 701

height 17,9 cm, width 12,9 cm, thickness 2,8 cm, letters' height 1,8 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a *tabula ansata*? with a part of relief stamp LEG VIII AV. Left and right part of the

stamp's end are missing. Ceramic is ochre, moderately fired, with calcite inclusions.

Podgrađe (*Asseria*), field survey 1971, not published.

19. G VIII = [Le]g(ionis) VIII [Aug(ustae)]

inv. br. 2411

vis. 6,2 cm, šir. 7,1 cm, deb.

4,1 cm, vis. slova 1,6 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše unutar koje je profilirana *tabula ansata*(?) u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata G VIII. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Keramika je

oker boje, meko pečena, s primjesama kalcita.

Podgrađe (*Asseria*), pregled terena. Lit: neobjavljeno.

19. G VIII = [Le]g(ionis) VIII [Aug(ustae)]

inv. no. 2411

height 6,2 cm, width 7,1 cm,

thickness 4,1 cm, letters'

height 1,6 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a *tabula ansata*? with a part of relief stamp G VIII. Left and right

part of the stamp are missing. Ceramic is ochre, moderately fired, with calcite inclusions.

Podgrađe (*Asseria*), field survey, not published.

20. G VII = [Le]g(ionis) VII[I Aug(ustae)]

inv. br. 2412

vis. 8,2 cm, šir. 5,9 cm, 3,4

cm, vis. slova 1,7 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše unutar koje je profilirana *tabula ansata* (?) u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata G VII. Nedostaju lijevi i desni dio

pečata. Keramika je oker boje, meko pečena, s primjesama kalcita.

Podgrađe (*Asseria*), pregled terena. Lit: neobjavljeno.

20. G VII = [Le]g(ionis) VII[I Aug(ustae)]

inv. no. 2412

height 8,2 cm, width 5,9 cm,

thickness 3,4 cm, letters'

height 1,7 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a *tabula ansata* (?) with a part of relief stamp G VII.

Left and right part of the

stamp are missing. Ceramic is ochre, moderately fired, with calcite inclusions.

Podgrađe (*Asseria*), field survey, not published.

21. LEG = Leg[*(ionis) VIII Aug(ustae)*]

inv. br. 2413

vis. 9 cm, šir. 9,3 cm, deb. 3 cm, vis. slova 1,6 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše unutar koje je profilirana *tabula ansata* u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata LEG. Nedostaje desni dio pečata. Keramika je oker boje, meko pečena, s primjesama kalcita.

Podgrađe (*Asseria*), pregled terena. Lit: neobjavljeno.

21. LEG = Leg[*(ionis) VIII Aug(ustae)*]

inv. no. 2413

height 9 cm, width 9,3 cm, thickness 3 cm, letters' height 1,6 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a *tabula ansata* with a part of relief stamp LEG. Right part of

the stamp is missing. Ceramic is ochre, moderately fired, with calcite inclusions.

Podgrađe (*Asseria*), field survey, not published.

22. EG VIII = [L]eg(*ionis*) VIII [Aug(ustae)]

inv. br. 2414

vis. 15,7 cm, šir. 9,8 cm, deb. 3,1 cm, vis. slova 1,4 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše unutar koje je profilirana *tabula ansata* (?) u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata EG VIII. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Iznad pečata je dvostruki kružni ukras izveden prstom u svježoj glini. Keramika je oker boje, meko pečena, s primjesama kalcita i tragovima žbuke.

Podgrađe (*Asseria*), pregled terena. Lit: neobjavljeno.

22. EG VIII = [L]eg(*ionis*) VIII [Aug(ustae)]

inv. no. 2414

height 15,7 cm, width 9,8 cm, thickness 3,1 cm, letters' height 1,4 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a *tabula ansata* (?) with a part of relief stamp EG VIII.

Left and right part of the stamp are missing. Double circular ornament made by impressing finger into fresh clay is visible above the stamp. Ceramic is ochre, moderately fired, with calcite inclusions and traces of mortar.

Podgrađe (*Asseria*), field survey, not published.

23. LEG V = *Leg(ionis) V[III Aug(ustae)]*

inv. br. 2415

vis. 14,8 cm, šir. 17,6 cm,
deb. 4 cm, vis. slova 1,4 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše unutar koje je profilirana *tabula ansata* u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata LEG V. Nedostaje desni dio pečata. Keramika je oker

boje, meko pečena, s primjesama kalcita.

Podgrađe (*Asseria*), pregled terena. Lit: neobjavljeno.

23. LEG V = *Leg(ionis) V[III Aug(ustae)]*

inv. no. 2415

height 14,8 cm, width 17,6
cm, thickness 4 cm, letters'
height 1,4 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a *tabula ansata*? with a part of relief stamp LEG V... Right part of

the stamp is missing. Ceramic is ochre, moderately fired, with calcite inclusions.

Podgrađe (*Asseria*), field survey, not published.

24. E? = *e?* jako oštećen pečat

inv. br. 2417

vis. 13 cm, šir. 12 cm, deb.
3,1 cm vis. slova 1,1 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata – E? Nedostaju lijevi, desni i veliki dio donjeg dijela pečata. Keramika je crvene

boje, meko pečena, s bijelim primjesama.

Podgrađe (*Asseria*), pregled terena. Lit: neobjavljeno.

24. E? = *e?* badly damaged stamp

inv. no. 2417

height 13 cm, width 12 cm,
thickness 3,1 cm, letters'
height 1,1 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp – E? Left, right, and lower part of the stamp are missing.

Ceramic is red, moderately fired, with white inclusions.

Podgrađe (*Asseria*), field survey, not published.

Tinj

25. VIBIENI.P.P = *Vibieni.P.P*

inv. br. 903

vis. 17 cm, šir. 13 cm, deb.
3,3 cm, vis. slova 2,1 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata VIBIENI. P. P. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Ispod pečata je dvostruki kružni ukras u obliku spirale izveden prstom u svježoj glini. Keramika je crvene boje, meko pečena, s bijelim primjesama i kalcitom.

Tinj, pregled terena 1977. Lit: neobjavljeno.

are missing. Double circular spiral-shaped ornament made by impressing finger into fresh clay is visible beneath the stamp. Ceramic is red, moderately fired, with white inclusions and calcite.

Tinj, field survey 1977, not published.

26. PANSIA = *Pansia[na]*

inv. br. 2418

vis. 6,4 cm, šir. 13,8 cm, deb.
2,8 cm, vis. slova 2,3 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata PANSIA. Nedostaje desni dio pečata. Keramika je crvene boje, meko pečena, s primjesama kalcita.

Tinj – Đardin, pregled terena. Lit: neobjavljeno.

red, moderately fired, with calcite inclusions.

Tinj – Đardin, field survey, not published.

Tinj

25. VIBIENI.P.P = *Vibieni.P.*

inv. no. 903

height 17 cm, width 13 cm,
thickness 3,3 cm, letters'
height 2,1 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp VIBIENI. P. P. Left and right part of the stamp

26. PANSIA = *Pansia[na]*

inv. no. 2418

height 6,4 cm, width 13,8
cm, thickness 2,8 cm, letters'
height 2,3 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp PANSIA. Right part of the stamp is missing. Ceramic is

Nepoznato nalazište

27. PANSI = *Pansi[ana]*

inv. br. 194 ? jako oštećen broj

vis. 13,5 cm, šir. 11,2 cm, deb. 3 cm, vis. slova 2,6 cm

Ulomak tegule s dijelom udubljene pravokutne kartuše u kojoj je sačuvan dio reljefnog pečata PANSI. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Keramika je crvene

boje, meko pečena, s primjesama kalcita.

Nepoznato nalazište, 1980. Lit: neobjavljeno.

Unknown findspot

27. PANSI = *Pansi[ana]*

inv. no. 194? (number badly damaged)

height 13,5 cm, width 11,2 cm, thickness 3 cm, letters' height 2,6 cm

Fragment of a tegula with a part of impressed rectangular cartouche within which there is a part of relief stamp PANSI. Left and right

part of the stamp are missing. Ceramic is red, moderately fired, with calcite inclusions.

Unknown findspot, 1980, not published.

Kratice / Abbreviations

ANUBIH – Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

BASD – Bullettino di archeologia e storia dalmata

HAD – Hrvatsko arheološko društvo

VAHD (= VAPD) – Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (= Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku)

Literatura / Literature

ABRAMIĆ, M., 1927. – M. Abramić, Žigovi na opekama i amforama iz Narone, *VAHD*, XLIX, Split, 130-138.

BABIĆ, A., 2008. – A. Babić, Keramika, *Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju*, Sinj, 187-227.

BATOVIĆ, Š. – CHAPMAN, J., 1987. – Š. Batović – J. Chapman, Nadin / Gradina, naselje od starijeg željeznog doba do 17. st., *Arheološki pregled*, 27, Ljubljana, 141-142.

BATOVIĆ, Š., 2004. – Š. Batović, *Benkovački kraj u prapovijesti*, Zadar. (pretisak)

BERSA, G., 1903. – G. Bersa, Bolli, marche di fabbrica ed iscrizioni su oggetti antichi del Museo odi S. Donato iz Zara, *BASD*, anno XXVI, Spalato, 148-151.

BOJANOVSKI, I., 1990. – I. Bojanovski, Legio VIII Augusta u Dalmaciji, *Arheološki vestnik*, 41, Ljubljana, 699-712.

BOLTIN, T., 1976. – T. Boltin, Žigi na rimskih opekah iz depoja Pomorskog muzeja „Sergej Mašera“ v Piranu, *Arheološki vestnik*, XXV, Ljubljana, 225-232.

BOŽEK, S., 2000. – S. Božek, Nalazi antičkih krovnih opeka na lokalitetu Sv. Martin u Gornjim Tučepima, *Opuscula archaeologica*, 23-24, Zagreb, 511-516.

BRUSIĆ, Z., 2007. – Z. Brusić, Pakošćanska luka i druga priobalna liburnska naselja u pašmanskome kanalu u odnosu na gradinska naselja u zaleđu i Aseriju, *Asseria*, 5, Zadar, 11-38.

BULIĆ, F., 1901. – F. Bulić, Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall'i.r. Museo di Spalato durante l'a 1901, *BASD*, XXIV., Spalato, 138-139, 207-208.

BULIĆ, F., 1910. – F. Bulić, Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i.r. Museo di Spalato durante l'anno 1909, *BASD*, XXXIII, Spalato, 140-141.

DODIG, R., 2007. – R. Dodig, Rimski vojni pečati na crijepu iz Ljubuškog, *Opuscula archaeologica*, 31, Zagreb, 143-163.

- FADIĆ, I. – GLUŠČEVIĆ, S., 1985. – I. Fadić – S. Gluščević, Antički predmeti u Kuli Stojana Jankovića, *Zadarska revija*, 4-5, Zadar, 321-334.
- FADIĆ, I., 2003. – I. Fadić, *Asseria - pet godina istraživanja (1998-2002)*, Zadar.
- FADIĆ, I., 2006. – I. Fadić, *Podgrađe kod Benkovca, Stotinu hrvatskih arheoloških lokaliteta*, Zagreb, 208-209.
- GABRIČEVIĆ, B., 1959. – B. Gabričević, Značenje ascije na antičkim nadgrobnim spomenicima, *Arheološki radovi i rasprave*, 1, Zagreb, 299-310.
- GOMEZEL, C., 1996. – C. Gomezel, *I laterizo bollati Romani dell Friuli – Venezia – Giulia (Analisi, problemi e prospettive)*, Venezia.
- GLUŠČEVIĆ, S., 1985. – S. Gluščević, Zaštitno arheološko iskopavanje na lokalitetu Veleševo kod Benkovca, *Obavijesti HAD-a*, god. XVII/1, Zagreb, 21-23.
- GLUŠČEVIĆ, S., 1986. – S. Gluščević, Benkovac, Glogovac – antička arhitektura, *Obavijesti HAD-a*, god. XVIII/3, Zagreb, 45-46.
- KATIĆ, M., 1994. – M. Katić, Nalazi krovnih opeka s pečatom radionica, u: J. Jeličić-Radonić, B. Crnković, S. Čače, M. Katić, I. Fadić, M. Bonačić-Mandinić i V. Kovačić, *Gata. Crkva Justinijanova doba*, Split, 209-212.
- LIEBL, H. – WILBERG, W., 2006. – H. Liebl – W. Wilberg, Iskopavanja u Aseriji, *Asseria*, 4, Zadar, 203-246. (prijevod)
- MARDEŠIĆ, J., 2006. – J. Mardešić, Tegule s pečatima iz starog fonda arheološke zbirke u Vidu kod Metkovića, *VAPD*, 99, Split, 99-112.
- MATIJAŠIĆ, R., 1985. – R. Matijašić, Radionički žigovi na antičkim opekama zbirke Arheološkog muzeja Istre, *Jadranski zbornik*, 12, Pula – Rijeka, 287-303.
- MATIJAŠIĆ, R., 1987. – R. Matijašić, Vecchi e nuovi rinvenimenti di tegole con bollo di fabbrica in Istria (I – Istria meridionale), *Arheološki vestnik*, XXXVIII, Ljubljana, 161-192.
- MATIJAŠIĆ, R., 1989. – R. Matijašić, Rimske krovne opeke s radioničkim žigovima na području sjeverne Liburnije, *Arheološka istraživanja na otocima Krku, Rabu i Pagu i u Hrvatskom primorju (Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 13)*, Zagreb, 61-71.
- MATIJAŠIĆ, R., 1995. – R. Matijašić, Vecchi e nuovi rinvenimenti di tegole con bollo di fabbrica in Istria (II – Istria occidentale), *Histria Archaeologica*, 24-25, Pula, 38-79.
- MILETIĆ, Ž., 2004. – Ž. Miletić, O rimskim cestama na aserijatskom području, *Asseria*, 2, Zadar, 7-21.
- PATSCH, K., 1895. – K. Patsch, Legio VIII Augusta u Dalmaciji, *GZM*, 7, Sarajevo, 143-145.
- PEDIŠIĆ, I. – PODRUG, E., 2007. – I. Pedišić – E. Podrug, Antički opekarski pečati iz fundusa Muzeja grada Šibenika, *Opuscula archaeologica*, 31, Zagreb, 81-141.

ŠKEGRO, A., 1991. – A. Škegro, Rimska žigosana opekana području Bosne i Hercegovine, Zbornik radova posvećen akademiku A. Bencu, *ANUBIH*, Pos. izdanja, knj. XCV., Odjeljenje društvenih nauka, knj. 27, Sarajevo, 221-237.

ŠKEGRO, A., 1999. – A. Škegro, *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*, Zagreb.

WILKES, J. J., 2000. – J. J. Wilkes, Roman legions and their Fortresses in the Danube lands, in R. J. Brewer (ed.), *Roman Fortress and their Legions*, London, 101-119.